

فهرست مطالب

- ۱۱ ..... مقدمه دبیر کل مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران
- ۱۷ ..... نحوه استفاده از خدمات مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران
- ۱۹ ..... سخنی با خواننده

بخش اول: مقالات سخنرانان

- ۲۵ ..... داوری بر اساس انصاف و داوری با اختیار صلح
دکتر سید حسین صفائی
- ۳۳ ..... داوری‌پذیری دعاوی در حقوق ایران
دکتر ربیعا اسکینی
- ۴۷ ..... داوری در قراردادهای پیمانکاری
دکتر آیدا آوانسیان
- ۵۵ ..... مسؤلیت سازمان داوری در داوری
دکتر حمیدرضا نیکبخت
- داوری سازمانی در حقوق ایران
- ۸۱ ..... با تأکید بر مقررات مرکز منطقه‌ای داوری تهران و مقررات مرکز داوری اتاق ایران
دکتر مشکان مشکور

اجرای کنوانسیون نیویورک خارج از روند شناسایی و اجرای آرای داوری ۹۳
دکتر محمدجواد شریعت باقری

موارد بطلان رأی داور ۱۰۷
دکتر امیر حسین آبادی

داوری و انصاف ۱۱۷
دکتر مرتضی شهبازی‌نیا

بخش دوم: مقالات برگزیده همایش

اقدامات تأمینی در داوری تجاری بین‌المللی (اصلاح قواعد داوری آنسترال) ... ۱۳۹
دکتر محسن محبی

دکترین Alter Ego یا آموزه «دیگر خود»:

خرق حجاب شخصیت حقوقی شرکت‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات دولتی ایرانی در

محاكم ایالات متحده ۱۸۳
دکتر اسدالله نوری

بار اثبات مدعی و معیار آن در رویه دیوان داوری ایران - ایالات متحده ۲۱۵
دکتر محسن آقاحسینی - زهرا موسوی

دستور موقت در داوری بین‌المللی ۲۴۳
دکتر حسین پیران

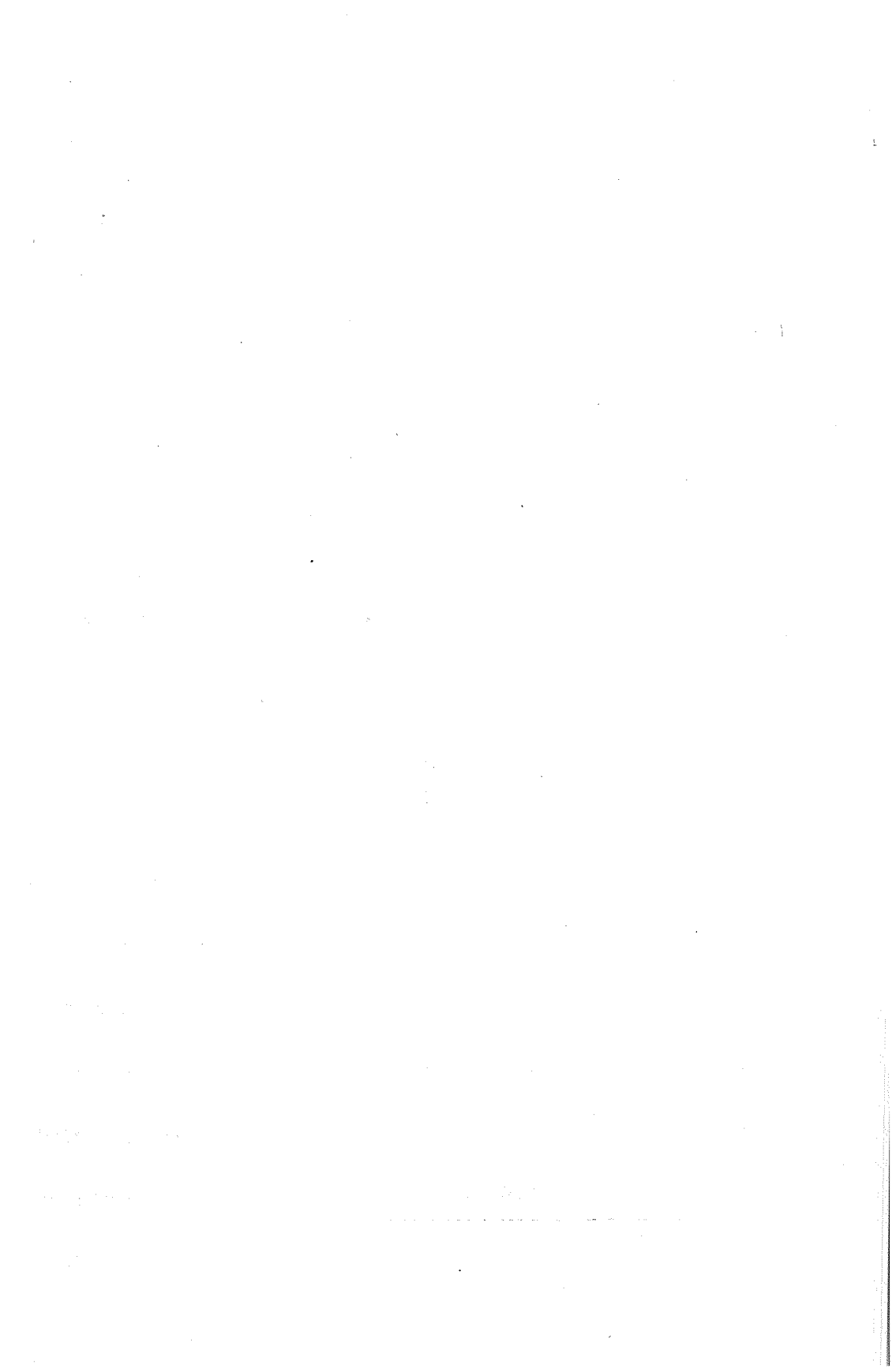
انتخاب قانون حاکم در داوری‌های نفتی بین‌المللی ۲۸۷
دکتر میر شهبیز شافع

داوری‌پذیری اختلافات ناشی از حقوق مالکیت معنوی ۳۱۱
دکتر محمد حبیبی مجنده

- ۳۳۹ ..... ضرورت اصلاح قواعد داوری در حقوق ایران ..... حسین قربانیان
- ۳۶۵ ..... نگاهی به مقاله «ضرورت اصلاح قواعد داوری در حقوق ایران» ..... محمدحسین جباری زاده
- ۳۷۳ ..... داوری در قراردادهای پیمانکاری موضوع شرایط عمومی پیمان ..... ابراهیم اسماعیلی هریسی
- ۳۸۷ ..... سیر تحول و نقد مقررات موضوعه نهاد داوری در حقوق ایران ..... دکتر منوچهر توسلی نایینی
- ۴۰۷ ..... داوری در فقه اسلامی ..... محمدمهدی سلیمانی پور - محمد الهی

بخش سوم: پیوست‌ها

- از قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی، مصوب کمیسیون قوانین عدلیه
 مورخ ۲۶ رمضان و ۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۲۹ قمری ۴۲۳
- قانون اساسنامه مرکز داوری اتاق ایران ۴۲۷
- قواعد و آیین داوری مرکز داوری اتاق ایران ۴۳۱
- آیین‌نامه تشکیلات مرکز داوری اتاق ایران ۴۶۳
- آیین‌نامه هزینه‌های داوری ۴۷۳
- آمار پرونده‌های سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۸ مرکز داوری اتاق ایران ۴۷۹

مقدمه دبیر کل مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران

مهمترین سازوکار حقوقی در داد و ستدهای هر بنگاه اقتصادی - که به قصد تحصیل سود تشکیل می‌شود - قرارداد است. قرارداد، در واقع روابط طرفهای تجاری را در چارچوب قانون تنظیم و تبیین می‌کند و برای مقاصد تجاری و اقتصادی ایشان ضمانت اجرای حقوقی تدارک می‌کند و به آن مشروعیت می‌بخشد. قرارداد، محصول توافق طرفین و نشان‌دهنده نقطه رضایت طرفین است که قانون هم از این توافق و اراده طرفین حمایت می‌کند و برای تخلف از آن ضمانت اجرا پیش‌بینی کرده است (الزام به انجام تعهد و یا پرداخت خسارت). مطابق اصل حاکمیت اراده یا قاعده تسلیط در فقه، قراردادهای خصوصی بین اشخاص تا جایی که مخالف قانون و اخلاق حسنه نباشند، معتبر و لازم‌الاجرا هستند. می‌گویند - و درست هم می‌گویند - که «قرارداد قانون طرفین است». معنای این سخن آن است که طرفین، مفاد قرارداد را با طیب خاطر اجرا می‌کنند و مانند قانونی که خود نوشته‌اند، از آن تمکین می‌کنند.

با چنین تحلیلی، وقوع اختلاف بین طرفین قرارداد، در نگاه اول شگفت به نظر می‌رسد، زیرا اگر قرارداد تجلی نقطه رضایت متقابل است، مشکل می‌توان تصور کرد که همین قرارداد باعث اختلاف نظر و گفت و گو شود. اما نکته آن است که بروز اختلاف قراردادی، همیشه و لزوماً به معنای پیمان‌شکنی از سر عمد و بی‌اعتنایی به تراضی نیست. بلکه گاه نتیجه تغییر اوضاع و احوال است، گاه نتیجه پیش آمدن شرایطی است که قابل اجتناب نیست و قبلاً هم پیش‌بینی نمی‌شده و گاه ناشی از برداشت و تفسیری است که یکی از طرفین از بعضی مواد قرارداد داشته است و بر اساس همان برداشت قرارداد را پذیرفته، در صورتی که طرف مقابل تفسیری دیگر در ذهن داشته است. در بسیاری موارد - بلکه اغلب موارد - یکی از طرفین قرارداد با حسن نیت و بدون قصد اضرار به طرف مقابل، ادعاهایی را مطرح می‌کند که طرف مقابل - باز هم با حسن نیت - با آن موافق نیست و آن را رد می‌کند و اختلاف به

وجود می‌آید. به هر حال در قراردادهای تجاری، بروز اختلاف طبیعی است و نباید آن را حمل بر زیاده‌خواهی یا سوء استفاده مدعی کرد.

علت بروز اختلاف و دعاوی در قراردادهای تجاری و اقتصادی هر چه باشد، نفع هر دو طرف در آن است که آن را به شیوه‌ای صحیح، مطمئن و تخصصی حل و فصل نمایند و به روابط عادی تجاری برگردانند. منطبقاً «هزینه - فایده» در بنگاه‌های اقتصادی نیز اقتضا می‌کند که اختلافات تجاری زودتر مرتفع گردد و ضمناً روشهای حل و فصل دعاوی تجاری متناسب با ضرورت‌های تجاری و اقتصادی طراحی و اجرا شود. تشکیل شعب خاص برای رسیدگی به دعاوی اقتصادی در محاکم دادگستری و استفاده از کارشناسان و مشاورانی که اتاقهای بازرگانی در اجرای ماده ۲۸ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری (مصوب ۱۳۵۶) به دادگستری‌های استانها معرفی می‌کنند، از جمله تدبیرهایی است که برای این منظور اندیشیده شده است. اما تدبیر کاراتر، آسان‌تر، کم‌هزینه‌تر، سریع‌تر، و تخصصی‌تری هم وجود دارد که با طبیعت کار تجاری و اقتصادی، سازگارتر است، و آن عبارت است از «داوری». داوری، شیوه خصوصی حل و فصل دعاوی در فضای دوستانه و غیرعلنی است و سبب می‌شود که دعاوی تجاری تخته‌بند مقررات و پیچیدگی‌های آیین دادرسی محاکم نشود، و آسان‌تر و سریع‌تر به سامان رسد. اسلوب داوری بهترین روش - بلکه تنها روش - برای حل و فصل دعاوی تجاری به شمار می‌رود. حتی در بعضی کشورها همین که دادگاه‌های دادگستری با دعوی تخصصی تجاری یا اقتصادی مواجه شوند، سعی می‌کنند رضایت طرفین را برای ارجاع پرونده به داوری کسب نمایند و با صدور «قرارنامه داوری» موضوع را به داور ارجاع می‌نمایند. افزون بر این، قانون‌گذار رسیدگی به بعضی دعاوی تجاری مانند دعاوی و اختلافات ناشی از معاملات در بورس یا دعاوی ناشی از واگذاری شرکتهای دولتی به بخش خصوصی را در صلاحیت داوری دانسته که اصطلاحاً «داوری اجباری» نامیده می‌شود.

در حقوق موضوعه ایران، سابقه داوری به اولین ادوار قانون‌گذاری برمی‌گردد. نخستین بار در قانون اصول محاکمات ۱۲۹۰ (۱۳۲۹ قمری) مقرراتی در زمینه «حکمت» پیش‌بینی شد. بعداً به موجب قانون حکمت مصوب ۱۳۰۶ و اصلاحات بعدی آن در سال ۱۳۰۷ و سال ۱۳۰۸ نیز به طور مشخص مقررات خاصی برای داوری

وضع شد، تا اینکه در قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ فصل مستقلی به داوری اختصاص یافت. پس از پیروزی انقلاب هم داوری همچنان مورد تأکید و تأیید نظام تقنینی و قضایی کشور بوده است و باب هفتم قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ راجع به داوری است. افزون بر اینها، در سال ۱۳۷۶ قانون داوری تجاری بین‌المللی با اقتباس از قانون نمونه داوری آنسیترال به تصویب مجلس رسید و بالاخره به سال ۱۳۸۰ ایران به کنوانسیون نیویورک در مورد اجرای احکام داوری خارجی ملحق شده است.

به موجب ماده ۹۱ قانون مربوط به اجرای سیاستهای اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶ نیز مقرر شده که قوه قضائیه مکلف است با استفاده از ظرفیتهای بخش خصوصی، ارجاع دعاوی تجاری به داوری را تشویق کند.

مسئولان محترم قوه قضائیه همواره از حجم زیاد دعاوی گلابه کرده‌اند و برای حل این مشکل از «سیاست قضازدایی» و «عدالت مشارکتی» سخن به میان آورده‌اند و این سخن را هر زمان، به زبانی تکرار کرده‌اند. حتی اخیراً معاونت پیشگیری از جرم در قوه قضائیه هم به فکر ترویج داوری افتاده است - که البته نیت خیری است و امید است به زیور عمل آراسته شود - در منشور همکاری اتاق بازرگانی و قوه قضائیه و نیز دستورالعمل ریاست قوه قضائیه در مورد دعاوی تجاری نیز به محاکم دادگستری توصیه شده که از کارشناسان و ظرفیتهای اتاق بازرگانی برای حل و فصل دعاوی و اختلافات تجاری و اقتصادی استفاده نمایند.

در همین راستا، مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران در بهمن سال ۱۳۸۰ به موجب قانون تأسیس شده و اتاق بازرگانی به کلیه تدبیرها و ابزارها و امکانات لازم برای ایفای نقش در حل و فصل دعاوی و اختلافات تجاری مجهز گردیده و آماده انجام وظیفه است - کما اینکه تاکنون بیش از ۴۰۰ پرونده به مرکز داوری اتاق ارجاع شده و دهها رأی داوری صادر شده است - گزیده آرای صادره در مرکز داوری نیز در اوایل سال ۱۳۸۹ منتشر و در اواخر همان سال تجدید چاپ شده است.

مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران، نخستین مرکز داوری رسمی و قانونی کشور است که قانون اساسنامه آن (مصوب بهمن ۱۳۸۰) به تصویب مجلس رسیده است. مرکز داوری، قواعد و آیین داوری خاص خود را نیز تهیه و تنظیم کرده و به تصویب مرجع

صالح رساننده و سپس منتشر کرده که در دسترس عموم می‌باشد.

از نظر حقوقی، مرکز داوری اتاق بازرگانی متصدی «داوری سازمانی» است که با «داوری موردی» که تا به حال در حقوق ایران متداول بوده، تفاوت‌هایی دارد. در داوری سازمانی، سازمان یا مؤسسه داوری نقش مهمی در حسن انجام داوری و تحقق قصد طرفین از رجوع به داوری ایفا می‌کنند و وظایف و مسؤولیت‌هایی را بر عهده می‌گیرند. در واقع، مرکز داوری، رأساً به داوری نمی‌پردازد، بلکه صرفاً تدارک و تسهیل انجام داوری را بر عهده دارد. قواعد داوری مرکز داوری اتاق ایران در همین راستا و با استفاده از مقررات تکمیلی قانون آیین دادرسی مدنی و نیز قانون داوری تجاری بین‌المللی مصوب آذر ۱۳۷۶ تنظیم شده است. به موجب قواعد داوری مرکز، پاره‌ای وظایف که عادتاً - و نه لزوماً - بر عهده محاکم است، بر عهده مرکز قرار گرفته است. نصب داور برای طرف ممتنع یا نصب سرداور، نظارت بر تبادل لوایح، دستور موقت، صلاحیت در صلاحیت، استقلال شرط داوری از قرارداد اصلی، رسیدگی به جرح داور، ابلاغ رأی، نحوه انجام داوری‌های چندجانبه و خصوصاً تشکیل یک دیوان داوری برای نظارت بر آرای داوری در پرونده‌های مهم، از جمله نوآوری‌هایی است که در قواعد داوری مرکز داوری پیش‌بینی شده و در حسن انجام داوری به شیوه مؤثر و کارا، نقش اساسی دارند. بدون تردید اجرای این مقررات که نخستین تجربه در حقوق ایران است، بدون همکاری و همدلی محاکم دادگستری به آسانی میسر نیست و حل مشکلات آن محتاج رویه قضایی است.

داوری، نه رقیب دادگاه است و نه مانع از اصل تظلم‌خواهی نزد محاکم دادگستری، بلکه یک شیوه خصوصی و غیررسمی است برای حل و فصل دعاوی (خصوصاً دعاوی تجاری داخلی و بین‌المللی) که قانون آن را به رسمیت شناخته است. ترویج داوری و استفاده از آن، از حجم دعاوی در محاکم دادگستری می‌کاهد و به قضات دادگاهها فرصت می‌دهد که با تأمل و دقت بیشتر به دعاوی رسیدگی کنند، و ذهن و زبان خود را از «آمار» و کمیت آزاد کنند و به «آثار» و کیفیت بیندیشند. به علاوه، رواج داوری و حمایت از آن یکی از شاخصه‌های استحکام و انسجام نظام حقوقی هر کشور و حتی نشانه پیشرفت و شکوفایی اقتصادی و تجاری است و به نوبه خود در شمار پیش‌شرطهای ورود ایمن و مشارکت مؤثر در اقتصاد جهانی به شمار می‌رود. از این رو،

بسط و حمایت از داوری مورد توجه و تأکید دولتها نیز هست و میزان پیشرفت نظام حقوقی در امر داوری را به عنوان یک دستاورد مهم در کارنامه خود ذکر می‌کنند. در بسیاری از کشورها، دادگاهها و رویه قضایی نقش بسیار مهمی در ترویج و حمایت از نهاد داوری ایفا می‌کنند رأی داوری به ویژه آرای صادره در داوریه‌های سازمانی را همانند رأی دادگاهها، به آسانی اجرا می‌کنند، خصوصاً که برای اعتراض به رأی داور یا ابطال آن موارد بسیار محدودی در قانون پیش‌بینی شده است. سازمانهای داوری هم، به سهم خود، مراقب عملکرد خود هستند و دقت می‌کنند که موازین قانونی و اصول رسیدگی صحیح را در داوریهایی که به آنها ارجاع می‌شود، رعایت نمایند. همین نکته باعث شده که محاکم دادگستری برای آرای صادره از سازمانهای داوری ارزش و جایگاه ویژه‌ای قائل شوند و به قدرت رویه‌سازی آن - همانند رویه قضایی - واقف شوند، زیرا قضات محترم دادگاهها می‌دانند که جریان داوری که تحت نظارت همین سازمانهای تخصصی و مطابق قواعد آنها انجام شده و رأی صادره، از صحت و اتقان لازم برخوردار است.

*****

صد سال از تأسیس نهاد داوری در حقوق موضوعه ایران می‌گذرد. به همین مناسبت، مرکز داوری اتاق ایران همایش بزرگی را در ۵ اسفند ۱۳۸۸ برگزار نمود. در این همایش اساتید برجسته و متخصص در داوری شرکت نمودند و سخنان مفید و عالمانه‌ای ایراد کردند که مورد استقبال قرار گرفت. افزون بر این، بعضی اساتید و حقوقدانان نیز به همین مناسبت مقالات خوبی درباره جنبه‌های مختلف داوری داخلی و بین‌المللی به رشته تحریر درآوردند و به دبیرخانه همایش تسلیم نمودند که لازم می‌دانم از همه ایشان تشکر کنم.

باری، داوری از موضوعات پیچیده حقوقی است که محتاج تحقیق و تتبع بیشتر است. رواج و بسط داوری محتاج مجموعه‌ای از اقدامها و تدبیرهای هماهنگ است. بخشی از این تدابیرها انتشار مقالات و تحقیقات راجع به داوری است. مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران امیدوار است با انتشار این مقالات بخشی از سهم خود را در این مهم ایفا کرده باشد.

جمع‌آوری این مقالات محصول تلاش همکاران اینجانب در مرکز داوری به ویژه حقوقدان جوان و علاقه‌مند آقای محمد کاکاوند است. همین‌جا از زحمات همه ایشان سپاسگزاری می‌کنم. و چاپ و انتشار این مجموعه با همت و پشتکار جناب آقای دکتر وحید اشتیاق مدیر عامل محترم مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش و دوست و همکار عزیزم جناب آقای دکتر سیدقاسم زمانی معاون محترم پژوهشی و همکاران ایشان در اداره انتشارات آن مؤسسه امکان‌پذیر گردید. از تلاش ایشان نیز ممنونم.

دکتر محسن مجتبی

نحوه استفاده از خدمات مرکز داوری اتاق ایران

برای استفاده از خدمات مرکز داوری اتاق ایران توصیه می‌شود شرط داوری مرکز در قرارداد مربوط یا به صورت موافقتنامه جداگانه درج شود:

«کلیه اختلافات و دعاوی ناشی از این قرارداد و یا راجع به آن از جمله انعقاد، اعتبار، فسخ، نقض، تفسیر یا اجرای آن به مرکز داوری اتاق ایران ارجاع می‌گردد که مطابق با قانون اساسنامه و قواعد داوری آن مرکز با رأی یک یا سه نفر داور به صورت قطعی و لازم‌الاجرا حل و فصل گردد. داور(ان) علاوه بر مقررات حاکم، عرف تجاری ذیربط را نیز مراعات خواهد (خواهند) نمود. شرط داوری حاضر، موافقتنامه‌ای مستقل از این قرارداد تلقی می‌شود و در هر حال لازم‌الاجرا است.»

“Dispute Settlement: All disputes and claims arising from or relating to the present contract including its conclusion, validity, termination or breach, and its interpretation or application shall be submitted to the Arbitration Center of the Iran Chamber (ACIC) for binding and final arbitration by one or three arbitrators in accordance with the Law of Statute of the Arbitration Center of the Iran Chamber and Arbitration Rules of ACIC. In addition to the applicable laws and regulations, the arbitrator(s) shall take into account the relevant trade usages. The present arbitration clause shall be treated as an agreement independent of this contract and shall in any case be binding”.

مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران

تهران، خیابان طالقانی، شماره ۱۷۵، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، طبقه سوم
تلفن: ۸۸۸۴۶۰۴۸، شماره: ۸۸۸۱۰۵۴۵، info@arbitration.ir، www.arbitration.ir